

Arkeologisk gransking av gravminne, id 6677, Unneset gnr./bnr. 5/3, Askvoll kommune, Sogn og Fjordane.

Arkeologisk rapport ved Fredrik Solli og Trond Eilev Linge

UNIVERSITETET I BERGEN
Universitetsmuseet i Bergen

Fornminneseksjonen

2015

Innhold

Figurliste	2
Bakgrunn og saksgang	3
Nærområdet i en historisk kontekst.....	6
Granskingen.....	7
Forløp	7
Skildring av strukturen	8
Konklusjon	11
Referanser:	14

Figurliste

Figur 1: Ytre deler av Sogn og Sunnfjord med Unneset markert med blå prikk	s.5
Figur 2: Oversiktskart	s.6
Figur 3: Strukturen før den ble avdekket	s.8
Figur 4: Hellepakningen etter rensing	s.9
Figur 5: Oversiktsbilde av strukturen etter avdekking	s.10
Figur 6: Struktur i forbindelse med kjerrevei	s. 11
Figur 7: Profiltegning søkesjakt 3C1064	s. 12

I perioden 21. – 29. oktober 2015 gjennomførte Universitetsmuseet i Bergen en arkeologisk utgraving av Askeladden id. 6677 på gbnr. 5/3 Unneset i Askvoll kommune. Kulturminnet var registrert som automatisk freda kulturminne og antatt gravminne. Undersøkelsen konkluderte med at strukturen er av nyere dato. Sikker funksjon kunne ikke fastslås, men det kan utelukkes at det dreier seg om et gravminne.

Bakgrunn og saksgang

Askeladden id. 6677 ble første gang registrert i 08.06 1990. Den ble da oppfattet som en triangulær steinsetting, og ble beskrevet slik: «Steinsettingen består av rundet kamp lagt opp i 0,5 til 1,0 m bredde. Formet som en likevinklet trekant. Grunnlinje 7,3 m, kateter 6,3 og 6,6 m. Grunnlinjen orientert Ø-V med 2 m åpning i Ø del. Stor jordfast blokk markerer Ø hjørne, mindre kantstilt blokk i V hjørne. Tuft el. gravminne?» (Olsen 1990). Samme sted blir lende og lokalisering skildret slik «ligger rett N for kjerreveg og 32 m Ø for åpning gjennom steingard som skiller innmark og utmark på gbnr. 5/3. Ca 130 m V for våningshus gbnr. 5/3. Utmark med spredt trevegetasjon av older og rogn. Gresseng». Registreringen i 1990 var en ren visuell overflaterregistrering.

Bakgrunnen for saken er grunneier av gnr. 5, bnr. 3 sitt ønske om nydyrking i det aktuelle området. Søknadsskjema om dispensasjon fra lov om kulturminne § 8.1 datert 15.06.15 ble sendt til Sogn og Fjordane fylkeskommune. Søknaden ble videresendt til Riksantikvaren i brev datert 27.07.15. Universitetsmuseet mottok kopi av søknaden som grunnlag for faglig uttale til søknaden. Fylkeskommunen gjennomførte arkeologiske registrering i samband med nydyrkingssøknaden våren 2015 (Hansen 2015). Det ble da ikke påvist andre kulturminne i området. Siden 1990 var skogen i området fjernet, og Askeladden id. 6677 hadde i mellomtiden blitt tildekket av kvist, greiner og store mengder teglstein. Kulturminnet ble derfor ikke vurdert nærmere under registreringen. Fylkeskommunen vurderte i søknaden kulturminnet som grav, og viste til tidligere funn av en skaftrenneøks (B78259) og en flintdolk (B6674) i nærheten. I forhold til skaftrenneøkse var det opplysninger om at den ble funnet i kullag inntil en stor flat stein, og til flintdolken var det opplysninger om at funnstedet var i en steinur (Fett; Førhistoriske minne på Vestlandet). På bakgrunn av at kulturminnet ville bli liggende med et intensivt drevet jordbruksareal rundt seg, tilrådte

fylkeskommunen at søknaden om dispensasjon ble innvilget, og at det ble satt vilkår om arkeologisk utgraving før tiltaket kunne settes i gang.

I Universitetsmuseet sin tilråding (brev datert 05.08.15) sa museet seg enig i at grav er en plausibel tolking av kulturminnet, men man viste også samtidig til diskusjonen rundt kontekstopplysninger om lausfunn av flintdolker, skaftrenneøkser og andre objekter fra senneolitikum og eldre bronsealder (jf. t.d. Mandt 1991, Kleiva 1996, Holberg 2000, Aakvik 2000, Nyland 2003). Det er ikke grunnlag for utelukkende å tolke slike kontekstopplysninger til grav. De kan like gjerne dreie seg om andre typer kontekster som til dømes offer. Usikkerheten knyttet til dette skyldes delvis at ingen slike funnsteder har blitt faglig undersøkt. Samtidig vurderte Universitetsmuseet id. 6677 til et potensielt godt objekt til å belyse problemstillingen omkring funnkontekster til nevnte type gjenstander gjennom en arkeologisk utgraving. Museet gav også uttrykk for at det var usikkerhet knyttet til tolkningen av kulturminnet. Mellom annet kunne man ikke utelukke at det dreide seg om en tuft. Museet støttet fylkeskommunen sin tilråding, og utarbeidet prosjektplan og budsjett for arkeologisk utgraving.

Figur 1 Ytre deler av Sogn og Sunnfjord med Unneset markert med blå prikk.

I brev datert 01.09.15 gav Riksantikvaren avslag på søknaden med bakgrunn i at slik den var lagt fram var det ikke grunnlag for å gi dispensasjon. Man la vekt på at kulturminnet var en del av et viktig kulturmiljø med gravminner og helleristninger på Unneset/Staveneset. Riksantikvaren mente at vern av kulturminnet ikke ville være til så stor hinder for tiltaket at det kunne forsvares å fjerne det. Etter klage gjorde Riksantikvaren om på vedtaket (brev datert 24.09.15). En viste her til at nye opplysninger hadde komnt til i saken med et innspill fra Landbruksforvaltningen der det ble vist til at bevaring av kulturminnet ville føre til store ulemper og lite rasjonell drift av det tilgrensede dyrkingsarealet. Riksantikvaren gav dermed løyve til å fjerne kulturminnet på vilkår av at det først ble gjennomført en arkeologisk

utgraving. Tidsrom for utgraving ble så nærmere berammet etter avtale mellom grunneier og Universitetsmuseet.

Figur 2 Oversiktskart. Punkt markerer id 6677

Nærområdet i en historisk kontekst

Den aktuelle strukturen befinner seg i et kulturmiljø rikt på kulturminner. På strekningen Mjåset-Stavenesodden er det registret hele 12 helleristningsfelt (Mandt 1991; Wrigglesworth 2000). Ingen av dem er i direkte forbindelse til id 6677, men ett av dem (Unneset II) befinner seg kun 100 meter unna i sørlig retning. Det er også registrert en rekke gravminner, 13 i antallet som gjerne ses i direkte tilknytning til helleristningene.

Helleristningsmotivene er sterkt dominert av maritime motiv, helst båter. Ut ifra typologi er disse grovt sett datert til bronsealder, men det kan heller ikke utelukkes en seinneolittisk kontekst.

Det er tidligere foretatt faglige undersøkelser av to røyser på Staveneset (Krüger 1980). Disse viste seg fattig på funn og virket utvasket. Det ble imidlertid hentet ut en kullprøve fra den ene røysa som ga en datering fra folkevandringstid.

Av arkeologiske funn i umiddelbar nærhet av id 6677 er to alt nevnt innledningsvis; én flintdolk funnet på tunet av gnr./bnr. 5/3, og én skaftrenneøks som ble funnet omkring 200 meter vest for tunet. Flintdolken (B6674) skal ha blitt funnet ved en liten steinur, mens skaftrenneøksten (B7824) skal ha blitt funnet på et lag av aske og kull med en flat stor stein i midten av laget som også var synlig over marken.

Granskingen

Granskingen av id 6677 foregikk i perioden fra 21. oktober til 29. oktober 2015 av prosjektleder Trond Eilev Linge og feltleder Fredrik Solli. Det ble således brukt ti dagsverk i felt og 4 dagsverk til reise.

Forløp

Den registrerte steinstrukturen var ikke synlig ved prosjektstart. Den var tildekt av busker og avhugde greiner og annet trevirke som var kastet der for en tid tilbake.

Arbeidet begynte med fjerning av trevirket som dekket strukturen. Deretter tok en i bruk rotsaker til å fjerne tornekrauet som hadde vokst tett i strukturen (jfr. Figur 3). Ettersom krauet forsvant ble en stor stein synlig i det østlige hjørne av strukturen. Dette var første tegn på at avdekkingen skjedde på riktig sted, da denne store steinen var beskrevet ved registreringen i 1990. Jo mer av strukturen som blir rensset frem ble det tydelig at den var av en trekantet karakter.

I området rundt den store steinen blir det funnet masse teglstein. Disse blir begynt fjernet for hånd. Det blir også i forbindelse med teglsteinen funnet to jerndører, som trolig stammer fra en ovn/peis.

Avdekkingen var mest effektiv ved bruk av krafse og tohands rotsaks. Strukturen lå på en liten opphøyning i et terreng som ellers var svært vått. Da steinstrukturen ble gjort synlig med krafse blir steinene rensset frem med graveskje. I det følgende ble strukturen dokumentert ved både innmåling med totalstasjon og fotografert for videre fotogrammetri.

Figur 3 Strukturen før den ble avdekket. Krattet markerer strukturen.

Skildring av strukturen

To av sidene på strukturen som leder til det nordlig hjørnet er svært tydelige og steinleggingen virker forseggjort, med steiner av omtrentlig samme størrelse og fasong som ligger tett. På strukturen, som utgjorde en tilnærmet likesidet trekant, målte to av sidekantene omtrentlig 6 meter og en på 7 meter (jfr. Figur 5).

Trolig har det enkelte steder langs veggene veltet steiner ut av opprinnelig posisjon, noe som gir et usymmetrisk inntrykk enkelte plasser. En mulig forklaring på forstyrrelsene kan være at steiner fra strukturen ble brukt i arbeidet omkring den nærliggende moderne veien som ble bygd på 50-tallet (opplyst av grunneier).

I det vestre hjørnet av strukturen ble det avdekket en oppsatt stein, noe som også stemmer overens med den første beskrivelsen av strukturen. Ved siden av den oppsatte steinen kommer det frem et område med mye flate, hellelignende steiner av samme karakter. Det ble lagt ekstra fokus på området og renset frem med graveskje. Hellepakningen virket noe ujevn i formen, men tolkes tilnærmet sirkulær (jfr. Figur 4).

Figur 4-Hellepakningen etter rensing.

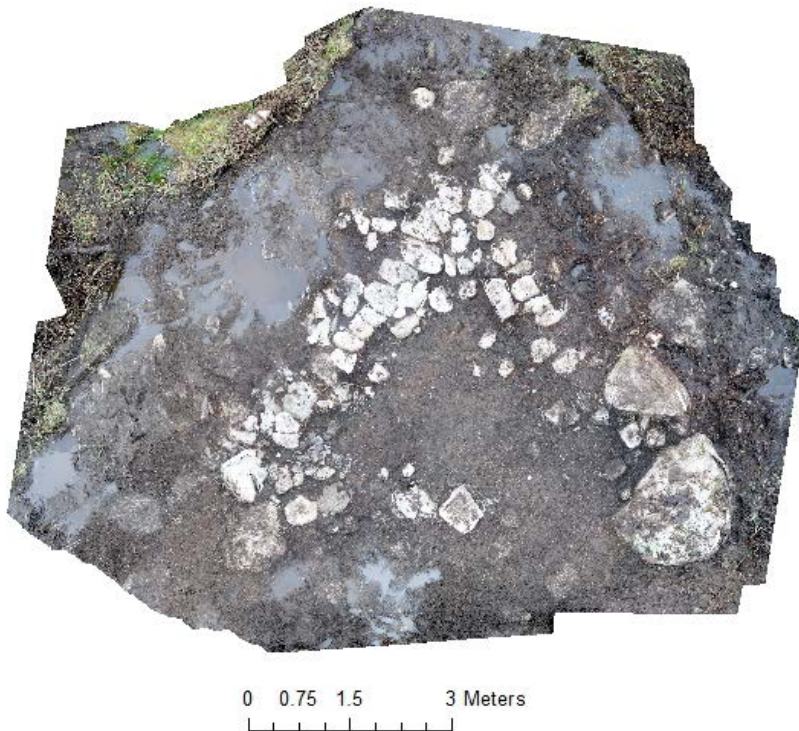
Da strukturen var tilstrekkelig rensert frem ble det brukt maskin for å fjerne massene fra avdekkingen og drenere området i form av grøfter som ledet vannet vekk fra strukturen da området rundt var svært fuktig. Det ble i tillegg brukt maskin til å rensere frem en skuffebredde rundt strukturen for å forsikre at steinstrukturen ikke fortsatte under torven. Her ble det fjernet et 10-30cm tykt lag, som i likhet med det øverste laget i strukturen (lag 1), var av en klebrig mørkebrun humus, før et vått minerogent gruslag gjorde seg gjeldene. Strukturen lot seg fint avgrense på utsiden av strukturen. Avdekkingen med maskin rundt strukturen antydte at steinsettingen lå relativt høyt i laget, noe som antydte en «nyere» datering av strukturen.

Det ble gravd to søkesjakter, én i den nordlige side og én i den østlige side som møttes midt i strukturen, i et forsøk på å få en oversikt over laget under steinsettingen og i flaten inne i strukturen. Steinsettingen viste seg å ligge stedvis på det som trolig var berg, eventuelt

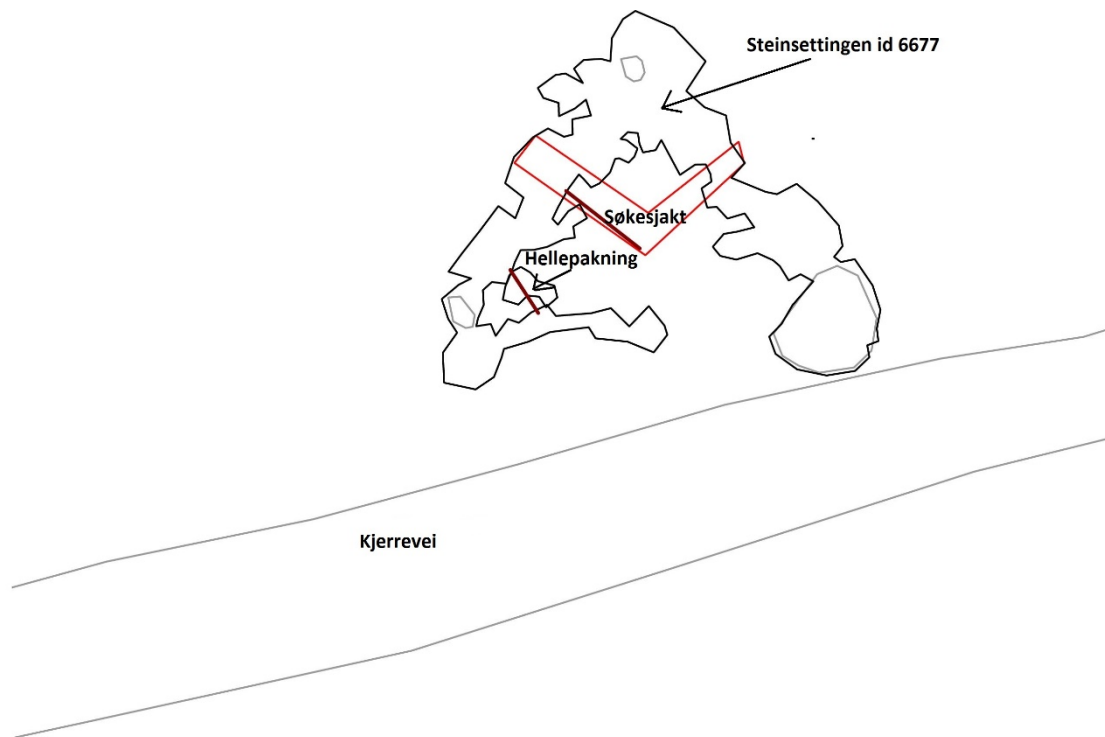
større jordfaste steiner, samt rett på et mørkebrunt humuslag som var det samme som fylte flaten inne i strukturen. Steinene i strukturen lå stort sett løst på humuslaget (lag 1). Det var heller verken tegn til kull eller nedgravninger. Mesteparten av massene som ble fjernet i forbindelse med gravingen ble såldet.

Profilveggen i sjakten ble dokumentert i form av en tegning og innmåling. Humuslaget var 30-40 cm dypt og lå rett på det samme våte minerogene gruslaget som ble avdekket med maskin utenfor strukturen.

Siden ble hellepakningen i det vestre hjørne av strukturen (jfr. Figur 5 og 6) snittet. Pakningen besto av flere tynne heller som varierte i størrelse på fragmenteringen. Det kunne virke som at hellefragmentene på et tidligere tidspunkt har utgjort en større helle, men siden sprukket opp til mindre fragmenter. Det ble ikke funnet spor etter nedgravning eller annet i tilknytning til hellene. Det var en del større røtter rett under pakningen.

Figur 5- Oversiktsbilde av strukturen etter avdekking.

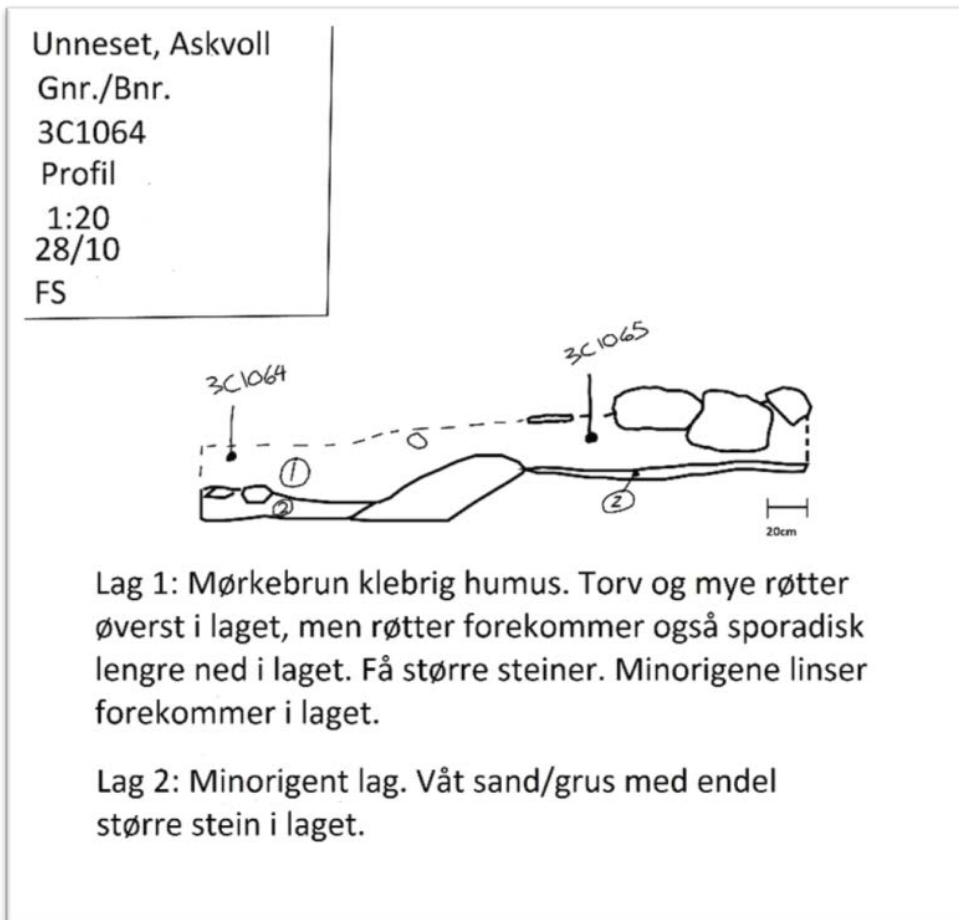
Figur 6- Struktur i forbindelse med kjerrevei

Konklusjon

Id 6677 ble før undersøkelsen tolket som mulig gravminne, deponeringskontekst eller tuft. Dette var tolkninger som det ble tatt hensyn til under granskingen av minnet. Etter at steinstrukturen ble tilstrekkelig rensert frem ble tolkningen som tuft ansett som lite trolig på grunnlag av formen og at sonderingsboret ikke viste tegn til kull inne i strukturen.

Det ble med bakgrunn av de mulig tilknyttede løsfunnene og avdekkingen av hellepakningen satt mest lit til tolkningen som et gravminne. Etter hvert som sjaktene ble gravd og hellepakningen snittet ble deponeringskonteksten allikevel ansett som lite trolig da det ikke kunne påvises spor etter kull eller annet tegn til nedgravning.

Det at undersøkelsene viste at steinssettingen stort sett lå rett på humuslaget og bare stedvis lå på underliggende jordfaste steiner eller berg ble et sterkt argument, sammen med mangelen på funn, for at strukturen var av relativ ny dato. Dette kommer klart frem i profiltegningen (jfr. Figur 7), der steinene høyre på bildet viser steinssettingen nordlige side. Disse ligger løst i lag 1 uten underliggende steiner.

Figur 7. Profiltegning søkesjakt 3C1064

Det er dessuten vanskelig å forutse hvilken fatning id 6677 er i, da den nærliggende kjerreveien kan ha ødelagt den sørlige delen av strukturen og ifølge grunneier har steiner fra strukturen blitt benyttet i forbindelse med leggingen av den moderne bilveien som ligger rundt 30 meter sør for strukturen. Dette synes også å reflekteres i den sørlige siden der det er få steiner som markerer siden (jfr. Figur 5). Kjerreveien er markert på utskiftningskartet for Unneset utmark fra 1886, men det er ikke markert noe spesielt der strukturen stod.

Undersøkelsen konkluderer med at strukturen er av relativ nyere dato, og ikke førhistorisk. Den består av stein som er lagt opp i en trekantform oppå et relativt ferskt vegetasjonsdekke. Det var ingen tegn til nedgravinger i forbindelse med den. Hvilken

funksjon strukturen har hatt lot seg ikke avklare sikkert, men det er mest nærliggende å tro at det skal knyttes til den nærliggende kjerreveien (jfr. Figur 6). Kanskje representerer steinene fundamentet til et skjul eller lager som var praktisk å anlegge inntil veien?

Referanser:

Aakvik, Jan 2000 Med blikket vendt mot sør! En materialstudie av eldre bronsealder på Vestlandet. Upublisert hovedfagsoppgåve i arkeologi, Universitetet i Bergen.

Fett, Per Førhistoriske minne på Vestlandet. Søkbar database på internett; http://www.dokpro.uio.no/arkeologi/fett/fett_ramme.html. Besøkt 26.11.15

Hansen, Ine Askevold 2015 Rapport frå kulturminneregistrering, Nydyrking på Unneset, gnr./bnr. 5/3. Sogn og Fjordane fylkeskommune, Kulturavdelinga.

Holberg, Eirin 2000 Klokkebegerkulturens symboler. Senneolitikum i Rogaland og Nordland sør for polarsirkelen. Upublisert hovedfagsoppgåve i arkeologi, Universitetet i Bergen.

Kleiva, Øyunn 1996 Fra det sosiale livet til tinga. Seinneolitikum på ytre søre Sunnmøre. Upublisert hovedfagsoppgåve i arkeologi, Universitetet i Bergen.

Krüger, Signe Hvoslef 1980 Utgraving av to røyser, gnr. 5, bnr. 2 Unneset, Askvoll k., Sogn og Fjordane. Innberetning, topografisk arkiv, Universitetsmuseet i Bergen.

Mandt, Gro 1991 Vestnorske ristninger i tid og rom. Upublisert dr. avhandling, Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.

Nyland, Astrid J. 2003 Å finne noe kjent ved det ukjente. Ytre nordre Sunnmøre i neolitikum. Upublisert hovedfagsoppgåve i arkeologi, Universitetet i Bergen.

Olsen, Asle Bruen 1990 ØK-rapport om registrering av triangulær steinsetting. Gnr. 5, bnr. 3 Unneset, Askvoll kommune. Topografisk arkiv, Universitetsmuseet i Bergen.

Wrigglesworth, Melanie 2000 Ristninger og graver som sted. En visuell landskapsanalyse. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Arkeologisk institutt, Universitetet i Bergen.